Udbygningen af Nykøbing Sjælland

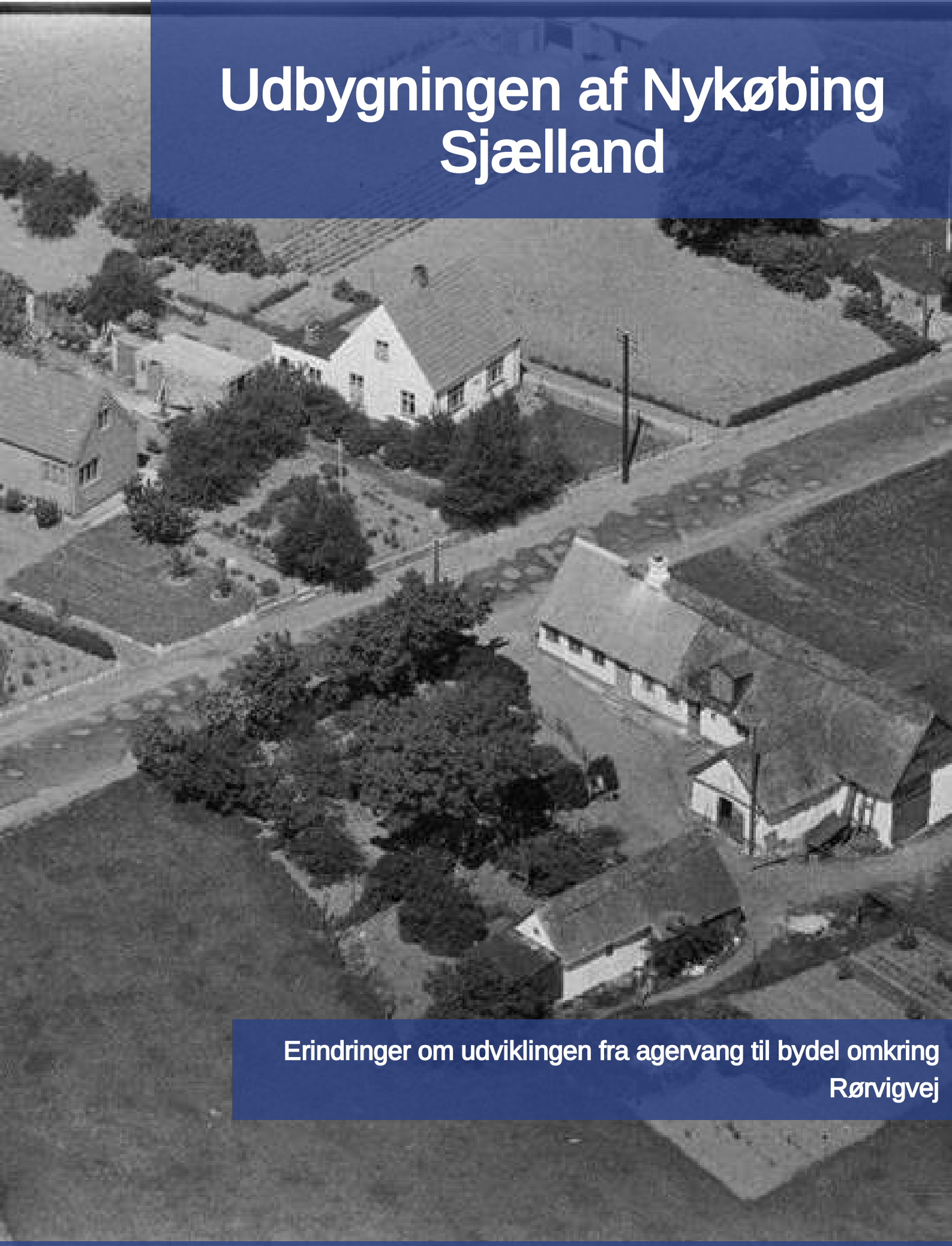

Erindringer om udviklingen fra agervang til bydel omkring Rørvigvej

Annie Brydegaard Danielsen

COPYRIGHT © ANNIE BRYDEGAARD DANIELSEN

ALL RIGHTS RESERVED.

ISBN 978-87-93753-28-0 (PDF EBOG)

ISBN 978-87-93753-29-7 (EPUB EBOG)

FORLAGET KREATIVE DRÅBER

Indholdsfortegnelse

Om Annie Brydegaard Danielsen 4
Forord 5
Seriens 16 bøger kan købes på kd.ebog.dk 6
Kort 8
Asylet 10
Fra gård til oliecenter – Rørvigvej 1 13
Familien Franck Rørvigvej 5 16
Rørvigvej 4-6 20
Hønsehold og Kolonihave 22
Minkfarmen Rørvigvej 35 23
Bonden Hans' gård Rørvigvej 42 25
Kiosken på Rørvigvej 53 29
Rigssalen Rørvigvej 50 36
Gården Rørvigvej 69 41
Odsherreds sidste Rullekone 44
Ordensmagten 48
Hønsefarmen Rørvigvej 76 50
Genbrug Rørvigvej 105-107 53
Nykøbing Bistro & Elitemarked 60
Rørvigvej 90 64
Segners Savværk og Maskinsnedkeri 66
Bispevej 78
Ø-vejsnavne 111
Hesseløvej i Nykøbing 114
Enøvej 119
Læsøvej 123
Fanøvej, Samsøvej & Rømøvej 134
Elinstallatør Knud Hansen 147
Ærøvej & Lyøvej & Askøvej 149

August på Vangen 153
Nicoline på Sejerøvej 154
Fejøvej 155
Ejendomshandlere 158
Vejmænd 159
Omregninger af gamle målenheder og mønter 169
Stor Tak til Bidragyderne 170
Bagsiden af bogen 172

Om Annie Brydegaard Danielsen

Annie blev født i 1951 på Brydegaard i Nakke, som den ældste af Daniel og Else Danielsens 3 piger.

Hun flyttede fra slægtsgården i 1969, og gården blev solgt i 1978. Men selvom hun flyttede først til Vig og senere til Holbæk, følger hun den dag i dag med i, hvad der sker i Nakke - Rørvig sogn og omegn.

Annie har det som en svamp: Hun suger alt til sig. Med alle sanser. Hun er interesseret i mennesker. Deres vilkår, deres liv og historier.

Det kombineret med hendes historiske interesse og uddannelse som lærer og museumsassistent, gør det interessant og spændende at læse om hendes barndoms hjemegn.

Forord

Købstaden Nykøbing Sjælland kan vist næppe være opstået før i sidste halvdel af 1200-tallet. Det er fra den periode, man har fundet de ældste mønter under et gravearbejde på Algade. Den østligste del af Nykøbing købstad ned på Lindealle har været den ældste. I 1735 berettes det, at byen levede af agerdyrkning og lidt købmandskab. Det var gået tilbage for de handlende, fordi folk fra de sjællandske fiskerlejer kom og købte bøndernes korn og førte det til Helsingør.

Til hver eneste blot lidt større ejendom i Nykøbing by hørte landbrug med køer og svin. Markerne lå uden for byen. På Algade udfor Strandstræde stod en byport, som først forsvandt fra bybilledet i 1923. Her samledes kreaturerne om morgenen til vanding, og blev derefter af vogterdrengene drevet i samlet flok på 'De 27', hvilket var navnet på en del jordlodder på Flyvesandet, som lå ude ved Skærby, hvor hyrdehuset lå. Der hørte nemlig en sådan jordlod til hver af de større ejendomme i den østlige bydel. De blev til sidst ikke regnet for noget af ejerne, og alle blev bortsolgt. En husejer i Strandstræde solgte for eksempel sin jordlod for 6 riskoste med skafter.

Nykøbings landområder Vangen, Vesterlyng og Østerlyng var præget af kontraster. Omkring 1830 oplevede man en fremgang for landbruget i Nykøbing, og bønderne begyndte at flytte deres gårde og husmandssteder ud på deres jord på enten Vangen, Vesterlyng eller Østerlyng. En stor korneksport frem til ca. 1875 bidrog til udviklingen, og var en periode med stor økonomisk aktivitet. Udviklingen betød, at gårdene fik både flere og større bygninger i takt med de stigende opbevaringsbehov.

Med udgangspunkt i de gamle udflyttergårde har jeg set på, hvordan området omkring Rørvigvej har udviklet sig gennem to århundreder fra agervang til bydel. Mange mennesker har svaret på spørgsmål og endnu flere hjulpet til med at finde frem til nye kilder. Erindringerne om de spredte gårde og husmandssteder, der med tiden af lyst og af nød blev forvandlet til helårshuse, feriekolonier, værksteder, tankstationer, butikker og sommerhuse, er nu samlet til en bog med billeder, skøder, avisudklip, reklamer og citater.

Hvert kapitel skal læses og ses som en lille historie for sig. To personer kan have været til stede ved samme begivenhed men lagt mærke til forskellige ting, og derfor husker de ikke nødvendigvis det samme. Det ene er lige så rigtigt som det andet, sådan er det med erindringer.

Annie Brydegaard Danielsen

december 2020

Seriens 16 bøger kan købes på kd.ebog.dk

Bog 1 **Erindringer om Nakke By, Galbuen, Hovvig og Slottet** - Om gårdenes udflytning, bønder, husmænd, håndværkere, fjernsyn for børn og fattighus - og hvordan en andelsvaskemaskine gjorde livet lettere

Bog 2 **Erindringer fra Nakke Midtby** - Om Nakke Købmandshandel, Andelsfrysehus, sognerådsformanden, Rørvigslagteren, fiskemand, brødmand, postbud, vagabonder og om Nakke Andelsmejeris betydning for hygiejnen

Bog 3 **Erindringer fra Nakke By Øst** - Om gadekæret, høker, skomager, hjulmand, vejmand, landmænd og proprietæren - Rørvigs Konge

Bog 4. **Skoleerindringer fra Nakke, Rørvig og Nykøbing** - Fra rytterskole og sogneskole til realskole - teater, sang og musik skaber sammenhold

Bog 5 **Erindringer om arbejdslivet på landet** - Om glæder, sorger, traditioner og nissens grød

Bog 6 **Erindringer fra Nakke Vestvej, Hovvigvej, Slettemosevej og Slettehøjvej** - Om ægmand, landmænd og by- og landmænd - og elektriciteten kommer til Rørvig Kommune

Bog 7 **Erindringer fra Rishøjvej, Isøre Central og Schou Tex Nykøbing** - Om fiskere, bådebyggere, landmænd, feriekoloniens kvinder og børn – og om Rørvig Sogns Sygeplejeforening med klinik i Lindegården

Bog 8 **Erindringer fra Nakke Østvej, Graudebjergvej og Nakkehage** - Om bønder og husmænd, Isefjorden og Rønnen, Skredbjerg, borggårde, pensionater, tørv og krig, pipstenen, sommerhuse, Rørvig Husholdningsforening - og patienter fra SNS

Bog 9 **Erindringer omkring Nord, Oddermosen, Søndervang og Rørvig By** - Om Hedemanden, gårde og husmandsbrug, sankeret, krigen og foreningslivet, mælkedreng på Billesborg og udflugter til livet på Hesselø

Bog 10 **Erindringer fra Nakke Lyng, Trolleskoven, Rørvig og Nakke Skov** - Livet omkring Sognegården, biblioteket, idrætsforeningerne, maskinstationer, kirken, Alderdomshjemmet og om klapjagter, juletræsfester, fastelavn og Asfaltbal i Nykøbing

Bog 11 **Erindringer fra Hovvig og Ringholm** - Om mennesker, der altid har ændret landskabet og skabt landskabet

Bog 12 **Erindringer fra Rørvig, Nakke Lyng, Klitborg og Jagtborg** - Om sandflugt, natur, landbrug, handel og mennesker i et samfund i forvandling

Bog 13 **Ulstrup Skole** - erindringer fra rytterskolen i Eskildstrup og sogneskolen i Ulstrup

Bog 14 **Østerlyng** - Ingeborg og Jakobs husmandssted

Bog 15 **Feriekolonierne** – omkring Rørvig, Nakke og Nykøbing

Bog 16 **Askehaven og Østerlyng** – fra hedens landbrugsland til fritidsland

Kort

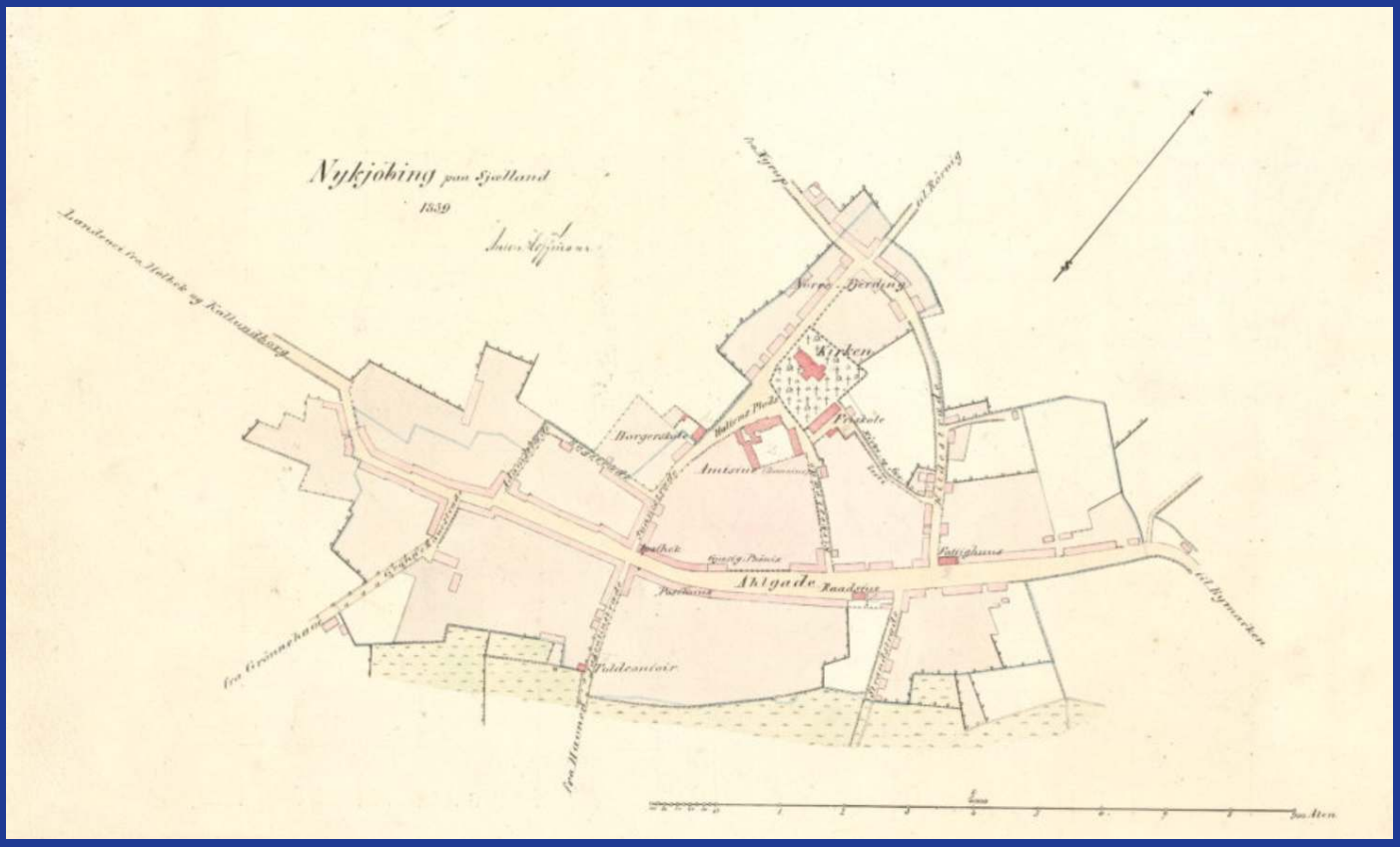

** Kort fra 1859, hvor man ser Nykøbing Sjælland stopper ved vejen ud til Rørvig.

** På udsnit af kort udgivet af Odsherred Turistforening i samarbejde med Nykøbing-Rørvig Kommune i 1982, fremgår det, at Nykøbing har fået en ny bydel langs med vejen mod Rørvig.

Asylet

Nykøbing var i årerne 1850-1900 en stille by, hvor man færdedes til fods eller med hestevogn. Alle byens indbyggere kendte hinanden, og byen bestod af hovedgaden Algade, der mundede ud i Lindealle, og seks små sidegader Grønnehavestræde, Grundtvigsvej, Svanestræde, Havnevej, Strandstrædet. Glem ikke Kildestrædet, hvorfra vejen fra Algade førte til Rørvig.

Peter Olsens gård på hjørnet af Kildestræde og Nørregade har huset utallige personer. Sidst huskes af nogen købmand Vøldike Christensen. I aviserne fra 1876 ses et par annoncer indrykket af Peter Olsen. Den 20. april står: *"En lodden Krave, indbunden i et Tørklæde, er funden på Vilhelm Jacobsens Lod i Egebjerg og kan af Ejeren afhentes hos Peter Olsen i Nørrefjerding."* - Den 4. juli står: *"En tro og pålidelig Pige kan fåe Kondition til 1. November hos Peter Olsen i Nykøbing Nørrefjerding."*

** Rørvigvej cirka 1937. Midt i billedet på hjørnet af Nørregade og Kildestræde ses Peter Olsens købmandsgård. Bag træerne til venstre i billedet ligger Asylet Rørvigvej 4. Overfor ses Rørvigvej 1. (Odsherred Lokalarkiv)

Murermester Hans Vilhelm Andersen nævner i sine fortællinger fra Nykøbing, at kalkbrænder Carl G. F. Petersen i 1869 skænkede byen Asylet på Rørvigvej 4. Da den store skatteyder kalkbrænder Carl G. F. Petersen døde giftede den lige så store skatteyder købmand Frederik Øvre sig med enken, fordi hun sad tilbage med et lille barn. Købmand Øvre anbefalede i annoncer: Rapskager, dampmaskinebrændt kaffe, kunstige gødninger og kornbrændevin. Hvornår det gik galt med Øvres økonomi, vidste murmester Hans Andersen ikke præcist: *"Måske begik han selvmord. Gamle folk i Nykøbing kender ikke hans navn mere. Men enken døde gammel, fattig og glemt i Asylet, som Carl G. F. Petersen veldædigt skænkede byen."*

Asylet blev ledet af en plejemor, som kunne bo på Asylet, en bolig, der var en del af hendes lille løn. Det var relevant med Asylet på Rørvigvej, da man begyndte at tage kvinder i arbejde, og dermed skulle have et sted at anbringe deres børn i mellemtiden. Kvindearbejdere var billig arbejdskraft og fabriksejerne havde derfor interesse i at tage kvinder i arbejde hurtigst muligt efter fødslen. Det var derfor normalt at kvindernes barsel kun varede få dage. Så længe børnene var små, måtte kvinderne godt gå til Asylet og amme i pauser.

Uden mulighed for at have børnene i asyl måtte kvinder, der arbejdede udenfor hjemmet, lade deres børn blive alene hjemme. Børnene blev passet af ældre søskende, men der er også set tilfælde af små børn der, mens deres mor var på arbejde, blev bundet til bordbenet med en smule mad eller en sutteklud med spiritus, for at få dem til at sove.

Asylet var oplagt for mange enlige mødre. Omkring 1900 var der mange uægte børn, både i byen og på landet. Hvert femte barn i byen og hvert tiende barn på landet var blevet født uden for et ægteskab. Der var flere grunde til de mange børn født uden for ægteskab. Efter 1. verdenskrig var der et flertal af kvinder i samfundet. Mange mænd ville ikke gifte sig, før de havde råd til deres eget hus eller gård. Det var efterhånden blevet et stiltiende krav til de unge mænd, at de skulle havde seksuelle erfaringer inden de blev gift, det skulle dog foregå med piger, der ikke var fra deres eget sociale lag. Kondomet var opfundet, men meget dyrt for mændene at købe. Det medførte, at der var børn født uden for ægteskabet, og i mange tilfælde ville faren ikke erkende sit barn.

Udover asylet på Rørvigvej, var der også frk. Margrethe Faxholms private børnehave. Børnehaven lå i en baggård, der hørte til murermester C. L. Johansens forretning og lager, og lå hvor den nuværende Matas ligger på Algade.

** Siddende forrest ses Eli Hansen?. Ved siden af frk. Margrethe Faxholm står Ole Buurgaard og til højre for hende sidder Ebba Buurgaard. Drengen yderst til højre er Aage Jensen, bror til Børge Jensen, der sidder ved siden af ham, og de to var sønner af sagfører og borgmester Jacob Jensen. Billedet er efter al sandsynlighed fra sommeren 1922 i baggården på Algade. (Odsherred Lokalarkiv)

Margrethe Faxholm var datter af afdøde redaktør Anton Marius Faxholm og var kendt som en meget varmhjertet kvinde, der ofte viede sine kræfter til at mildne medmenneskers sorger. Hun var en stor børneven. I mange år holdt hun også privat pogeskole her i Nykøbing. Det var derfor kun naturligt, da Asylet efter en betalingsstandsning atter kom i gang på Rørvigvej, at Margrethe Faxholm blev ansat som asylmor. Kun et år virkede hun i stillingen, før hun døde 52 år gammel i 1935.

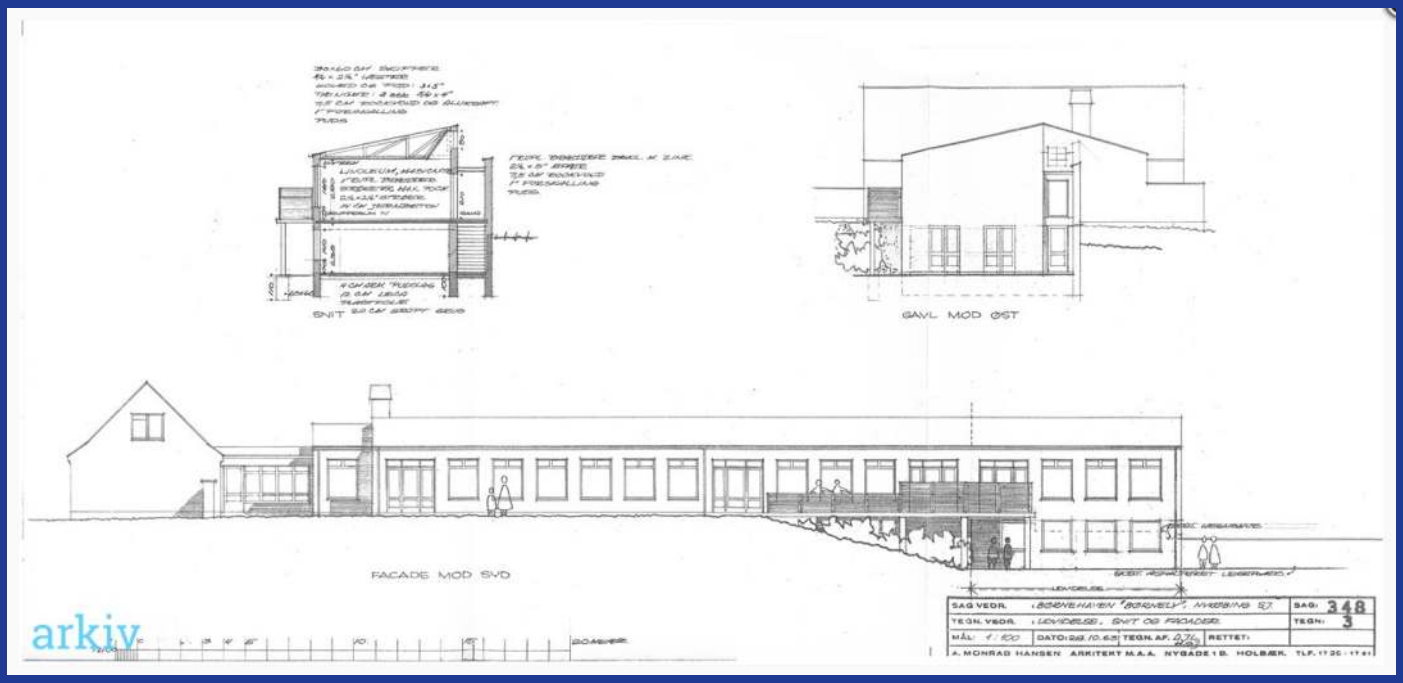

** Arkitekt A. Monrad Hansen tegning over børnehaven, Børnely, Rørvigvej 4 A-G 4500 Nykøbing. Dateret 28. oktober 1963. (Odsherred Lokalarkiv)

Efter 2. verdenskrig bredte børneinstitutionerne sig rundt omkring i landet. Nykøbing Sj. Købstadskommune blev ingen undtagelse. Da kommunen overtog Asylet på Rørvigvej skiftede det navn til Børnely. Kommunen bad arkitekt K. Demant Jensen om at komme med et forslag til en vuggestue på Børnely, Rørvigvej 4 A-G. Forslaget blev kasseret og også de to efterfølgende den 25. juni 1953. Endelig i 1964 stod en næsten ny børnehave med vuggestue klar til indvielse. Det var også på tide, for i begyndelsen af 1960'erne kom flere og flere kvinder ud på arbejdsmarkedet.

** Børnely på Rørvigvej 4 A-G 1965-70. (Odsherred Wik)

Fra gård til oliecenter – Rørvigvej 1

Hjørnegrunden på Rørvigvej 1 og Klintevej 2 har været bebygget siden tilbage i 1700-tallet. Huset har formentlig afløst en tidligere bindingsværksgård på grunden omkring midten af 1800-tallet. Her blev indrettet købmandsbutik med indgang i det til lejligheden afskårne hjørnefag. Omkring 1870 blev gadesiden ombygget med forhøjet murkrone, og ændret fagdeling. Det var en grundmuret hjørneejendom med kælder under længen langs Rørvigvej, opført i en etage. Indrettet med erhvervslokaler og beboelse under ét tag.

Essogården blev etableret 21. juli 1948 af Robert Larsen. Han var født 1908 i Nordsjælland, men flyttede som 5-årig med forældrene til Nykøbing. Robert Larsen virkede i en årrække som murermester, hvor han bl.a. forestod byggeriet af Svanegården. Han blev gift med en datter af murmester Laurits Larsen i Nykøbing. Lige efter 2. verdenskrig købte Robert Larsen en landbrugsejendom på Klintevej nær hjørnet af Rørvigvej, og lavede et cementstøberi.

Senere købte han ejendommen på selve hjørnet, hvor der engang havde været købmandsforretning. ESSO havde lagt en klausul på denne ejendom, hvorefter de havde forkøbsret, hvis den skulle sælges. Klausulen var udløbet, men Robert Larsen spurgte ESSO om de var interesseret. Tankstationen blev bygget af murermester Robert Larsen, efter tegninger fra ESSO, så det blev Robert Larsen, der ejede stationen.

Det gik lidt trægt i starten, så i 3-4 år kørte Robert Larsen mælketur for Andelsmejeriet Billesborg. Den 10. november 1951 fik Robert Larsen en aftale med Falcks Redningskorps om at få placeret en kranvogn med redningsmateriel på servicestationen. Den passede han i 10 år. Da Robert Larsen og konen fik deres søn, Tonni Larsen, med i Essoforretningen, begyndte det at gå bedre.

Anders Køhler Rasmussen, der voksede op hos sine forældre i en af lejlighederne i Amtsstuegården, erindrer: *”På Essogården lejede vi en garage til bilen nede bagved. Den gamle Robert Larsen fyldte tit benzin på vores bil. Det foregik med en blå kittel på, og hold nu fast med en tændt cigar i munden. Der skete aldrig noget.”* Anders husker også, at sønnen Tonnie Larsen havde en motorbåd, der lå i Nykøbing Havn, da han var medlem af Nykøbing Sejlklub.

I 1968 blev Essogården et aktieselskab med Robert Larsen som direktør. I 1972 solgte Robert Larsen sine ejendomme til det nydannede aktieselskab Robert Larsen & Søn A/S. Handelen omfatter servicestationen Rørvigvej 1 og hjørneejendommen mod Klintevej, hvor Essodepotet har kontor, og halvejendommen på Klintevej. Samtidig havde Robert Larsen solgt 4 tankvogne og 2 ladvogne til aktieselskabet.

I 1973 havde man 4 store tankvogne, der bragte fyringsolie ud, og man solgte 10 millioner liter om året. Der var gang i forretningen, så i 1976 fik Essogården sin nærbutik for billister. Den lå bag tankanlægget, og man lagde vægt på at have alt til bilens tilbehør, og man havde alt i "hurtigvarer" med øl og vin, men ikke spiritus, der var tobak, slik og toiletsager, ting til underholdning og sport, samt almindelige kioskvarer.

I en tid med voksende konkurrence fra andre benzinforhandlere annoncerede Essogården selvfølgelig også i aviserne. For ESSO, som for alle andre butikker, gjaldt det om at holde på kunderne. Samlemærker og klistermærkebøger fik børn til at tigge deres forældre om at købte benzin hos ESSO.

1995 skiftede man benzinsalg fra firmaet Statoil til Hydro-Texaco. I 2001 åbnede forretningskæden Small Shops en 7-Eleven forretning, i et samarbejde med Hydro-Texaco. Det var i ejendommen, hvor Robert Larsen & Søn ApS havde oliedepot og fortsat ejede forretningskomplekset. Det var den første butik i Vestsjælland, og havde som den første tilhørende benzinsalg. Den 39-årige folkeskolelærer Ulrik Andersen på Slotsmarkskolen i Holbæk fik stillingen som franchisetager.

** Ejendommen på hjørnet af Klintevej 2 og Rørvigvej 1, matr. nr. 122a Nykøbing Sjælland fotograferet i 1995. (Odsherred Lokalarkiv)

Familien Franck Rørvigvej 5

** Hjørnet af Kildestræde og Rørvigvej i 1967. Man ser til venstre den høje skorsten på huset 'Vi To' med hæk ud mod Rørvigvej. (Odsherred Lokalarkiv)

Former og fiskehandler Martinus Frederik Franck var født i 1874 i Horsens. Han blev gift 6. oktober 1900 i Holbæk med Betty Kamilla Marqvertsen, der var født i 1883. Umiddelbart efter brylluppet flyttede de til Nørregade i Nykøbing Sjælland, men da der ikke var meget jernstøberi i byen, flyttede de igen. Han arbejdede derefter fra 1902 i en årrække på sin gamle læreplads, C. M. Hess´ jernstøberi i Vejle, hvor han var i to perioder. Efter et uheld gik Martinus Franck i længere tid uden at kunne bestille noget, så Betty og Martinus flyttede i 1911 tilbage til Nykøbing.

I Nakke Skole, Rørvigs skoler og på flere af gårdene på Nakkelandet stod de høje slanke kakkelovne støb på Hess Jernstøberi, og det siges, at Martinus Franck kunne huske alle serienumrene på de forskellige ovne.

I nogle år drev Martinus fiskeforretning i Nykøbing. Det var den gang almindeligt, at der blev spist fisk 2 gange om ugen. Råvarerne til fiskerand og fiskefrikadeller kunne købes hele året, hvorimod sild, hornfisk, skrubber, rødspætter, torsk, ål var sæsonvarer.

I begyndelsen af 1920'erne var der kommet ny rottelov, og den var grum ved de små brune rotter. Byrådet skulle ifølge loven igen sørge for, at rotterne blev jaget. Men da man ikke kunne blive enig, så valgte man at lade det være op til grundejerne, og det var til fordel for de brune pelsdyr. Det endte med at rotterne blev en voldsom plage, og kommunen ansatte en rottemand. Ved udlægning af Ratin mod rotter for Nykøbing kommune besøgte Martinus medbringende sine slanke grønne Ratinflasker næsten alle husstande i byen.

Pokker ta' gift, når der er åben adgang til god mad! Sådan kan teksten passende lyde til denne gamle Storm P.-tegning. Selvfølgelig bør man i al rottebekæmpelse stadig hindre skadedyrene adgang til mad; men de rottegifte, der er blevet udviklet, siden Storm P. begik sin tegning, er i øvrigt af en sådan art, at rotterne villigt æder dem – og hurtigt, sikkert og humant dræbes af dem . . .